

DOI 10.31909/26168812.2021-(56)-23
УДК [37.016:82]:908(477.74)

**LITERARY LOCAL STUDIES IN THE CONTEXT OF THE HUMANIZATION OF
MODERN EDUCATION (ON THE MATERIAL OF THE WORK OF THE POETS OF
THE DANUBE)**

**ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ГУМАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ
ОСВІТИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ ПРИДУНАВ'Я)**

Галина Райбедюк

кандидат філологічних наук, професор
E-mail: raibedyuk@ukr.net
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Galina Raibedyuk

PhD of Filological Sciences, Professor
E-mail: raibedyuk@ukr.net
Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article substantiates the role of literary local lore in the humanization of modern literary education as a fundamental principle of its reform, summarizes the most famous characteristics of scientific and methodological concepts of humanistic pedagogy (first of all, pedagogical ideas of V. Sukhomlynsky). Its practical implementation in literary education is concretized on the example of perception and comprehension by students of secondary schools of the achievements of regional literature in general and the creative work of the poets of the Danube region. The methodical resources of the influence of the literature of the native land on the humanistic worldview of the modern student-reader, intended for personality-oriented learning, are revealed, their role in formation of spiritually rich, harmoniously developed, nationally conscious personality aesthetic needs. The theoretical foundations of humanistic pedagogy are demonstrated on the example of the introduction into the educational process of the creative work of leading representatives of the multilingual poetic landscape of the multicultural Danube region. The main attention is focused on the formation of such qualitative characteristics of the humanistic worldview in students as tolerance and kindness, which in the polyethnic space have a conceptually existential significance. The main object of the research is the texts of Ukrainian-speaking poets (M. Vasyliuk, V. Vykhodtsev, T. Kibkalo, H. Lysa, V. Reva, V. Simeyko), whose source of art determines the humanistic potential of the text. The author of the article outlines the main directions of further scientific and methodological work in the field of professional study of the literature of the Danube region and its methodological adaptation in line with the latest educational needs of humanistic pedagogy.

Key words: *humanistic pedagogy, humanization of education, personality, V. Sukhomlynsky, kindness, tolerance, spiritual values, regional literature, local lore, poets of the Danube region, author's text.*

Постановка проблеми. Оцінюючи панорамно ситуацію, що відбувається в сучасній національній освіті, науковці гуманітарної сфери однозначно констатують, що її реформування неодмінно повинно відбуватися в напрямі «гуманізації, етизації та естетизації свідомості майбутнього громадянина» (Клочек, 2013: 112). Відтак істотних змін зазнають абрис та характеристики конструктивної фахової діяльності педагога нового покоління, котрі, за слушним зауваженням Н. Кічук, «актуалізуються виключно у контексті новопосталих соціально-педагогічних завдань» (Кічук, 2020: 247). Стрімкий розвиток технологічних процесів у нинішньому глобалізованому світі, щоденні «інформаційні цунами», діджиталізація усіх сфер життєдіяльності людини як провідний тренд сьогодення

вимагають гуманізації науки й освіти, що диктується суворою реальністю. Н. Скрипник у статті «Педагогіка гуманізму В. О. Сухомлинського» зазначає, що якісний розвиток сучасного суспільства об'єктивно вимагає гуманоцентричної переорієнтації освіти, адже в нинішньому соціумі, вочевидь, спостерігається «загальна тенденція до жорсткості, агресивності та формалізації взаємин. Така конфронтація та відчуженість мають поступитися місцем гуманному, толерантному ставленню людей одне до одного, взаєморозумінню й довірі, тобто суспільно прийнятним морально-етичним нормам людських взаємин» (Скрипник, 2009: 270). Щодо сказаного актуальними видаються думки Василя Стуса, зафіксовані в одному з останніх його листів із неволі до рідних (6–10. 05. 1984 р.): «Бути людиною в умовах фізико-ядерного гегемонізму – надто тяжко [...] Леві-Строс пророкує, що 21 століття буде віком гуманітарних наук або його не буде» (Стус, 1997: 467). В цьому контексті на особливий статус претендує гуманістична педагогіка, покликана «долати нігілізм, байдужість, інфантилізм. Вона прагне повернути позитивне ставлення до таких понять, як мета життя, цінності і ідеали» (Технологія гуманістичної педагогіки). І саме зараз, як справедливо зауважує Г. Клочек, коли «під впливом різних чинників стають дедалі відчутнішими процеси знедуховлення і декультуризації суспільства, виникає потреба у свідомо організованій контрверсії. Поступатися Злу не можна. Одна із загат, що має протистояти його наступу, – високоякісна літературна освіта з її могутнім гуманістичним потенціалом» (Клочек, 2010).

Обґрунтовуючи підставові принципи гуманізації освіти рубежу ХХ-ХХІ століть, науковці акцентують увагу на особливій ролі в освітньому процесі художньої літератури, яка здатна формувати «нову особистість: духовно багату, гармонійно розвинену, національно свідому, з високими моральними ідеалами й естетичними потребами, підготовлену до життя і праці на розвиток своєї держави» (Наукові основи методики літератури, 2002: 48). При цьому важлива роль у контексті гуманізації освіти відводиться літературному краснзнавчому, оскільки цей матеріал великою мірою інтенційований на особистісно зорієнтоване навчання. Його ж іманентними особливостями, за переконаннями О. Савченко, є саме «гуманне суб'єкт-суб'єктне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу» (Енциклопедія освіти, 2008: 627).

Актуальність теми. В означеному руслі особливо актуальним є впровадження в теорію і практику сучасної освіти й виховання основних ідей і положень гуманістичної педагогіки В. Сухомлинського, насамперед, його доробку в царині педагогіки толерантності. В цьому аспекті потенційними можливостями її практичної реалізації наділене літературне краснзнавство, яке «ґрунтується на принципі єдності навчання і виховання, що означає здійснення як єдиного процесу розвитку і формування особистості, вивчення національної і світової культури, набуття знань, вироблення ставлень та цінностей, які обумовлюють світогляд та ідеали людини» (Слижук, 2010: 29). Під час вивчення творчості письменників-краян особливо акцентується «роль учня, який ставиться в ситуацію екзистенційного осмислення власного буття в контексті природи, людей, культури рідного краю» (Фасоля, 2011: 27). Поліетнічних регіонів України, яким є Придунав'я, це стосується особливим чином, адже формування моральних якостей, характерних для толерантної особистості, тут має не тільки освітньо-виховне, але й концептуально буттєве значення. Потреба кваліфікованого й різнобічного освоєння творчого доробку придунайських митців слова диктується злободенною практичною необхідністю фактологічного та методичного оснащення чинної програми з української літератури в частині «Література рідного краю» у школах Південної Бессарабії, що на сьогодні забезпечена переважно творами одеської плеяди письменників, відтак не відображає об'єктивної картини культури рідного краю для школярів регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одну з центральних проблем теорії і практики сучасної педагогіки визначає гуманоцентрична переорієнтація освіти. Сьогодні

учені активно апелюють до ідей толерантності в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Гуманне педагогічне мислення в науці останніх десятиліть репрезентують праці І. Беха, Н. Кічук, В. Кременя, О. Савченко та ін. Реформування сучасної освіти загалом і літературної зосібна в руслі її гуманізації визначає проблемний спектр студіювання авторитетного ученого Г. Клочека. Теоретичним і методичним аспектам вивчення літературного краєзнавства як важливого чинника гуманізації літературної освіти присвячено чимало вартих уваги наукових праць і методичних пропозицій таких науковців, як Н. Волошина, О. Куцевол, А. Фасоля, В. Шуляр, Т. Яценко. Концептуальні ідеї названих та багатьох інших авторів розглядаємо як вихідні теоретико-методологічні положення для дослідження творчого доробку поетів Придунав'я в аспекті їх використання в навчально-виховному процесі в сучасних освітніх закладах. Означений темою статті ракурс дотепер лише принагідно розглядався в літературознавчих та методичних статтях науковців Ізмаїльського державного гуманітарного університету (А. Погорелової, Г. Райбедюк, А. Соколової, О. Томчука, Л. Фоміної), а тому вимагає системного й усебічного вивчення.

Мета статті – обґрунтувати роль літературного краєзнавства в гуманізації сучасної літературної освіти як фундаментального принципу її реформування. **Наукові завдання** дослідження полягають в узагальненні та характеристиці науково-методичних концепцій гуманістичної педагогіки, конкретизації її практичного втілення в літературній освіті на прикладі сприйняття й осмислення учнями загальноосвітніх закладів надбань регіональної літератури загалом і творчого доробку поетів Придунав'я зосібна.

Статтю підготовлено як складову частину комплексної теми наукового проєкту Ізмаїльського державного гуманітарного університету «Регіональна література і живопис етнічних груп Українського Придунав'я як засіб формування колективної ідентичності локального соціуму» (наказ МОН України № 1466 від 28. 12. 2018 р.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Репрезентанти гуманітарної сфери (філософи, психологи, педагоги, філологи, культурологи) в умовах численних викликів і ризиків сьогодення одноставні в тому, що «гуманістичний світогляд повинен стати підґрунтям для виховання громадян, в яких органічно перепліталися б гуманістичні риси – милосердя, толерантність до тих, хто має інші переконання, віру, світогляд» (Бондар, 2012: 78). Якщо мова йде про освітній простір, то першочерговим завданням, що постає нині перед педагогами, є формування в учнівської молоді якісних характеристик особистості (і світоглядних, і етичних), культивування в кожному з них свого «кращого Я» (Шефтсбері). В цьому сенсі, як зазначалось вище, особливий інтерес у вчителів-практиків викликають ідеї В. Сухомлинського, котрі в умовах сучасності набули особливої гостроти. Як відомо, видатний український педагог, ідейний речник гуманістичної педагогіки наголошував, що «виховання гуманізму й людяності повинно стати одним із завдань діяльності школи і вчителя. Вони мають виявлятися в таких якостях і рисах особистості, як талант доброти, потреба в служінні людям – радість самовіддачі» (Сухомлинський, 1974: 362). Кожна з них спрямована на становлення особистості учня, з їх допомогою він виражає власне ставлення до оточуючого його соціального середовища, що має певні особливості в поліетнічних умовах.

Поліетнічність, що передбачає толерантні взаємини різних етнічних спільнот, визначила стрижневу тему добра у творчості всіх придунайських митців слова: українськомовних (М. Василюк, В. Виходцев, Т. Кібкало, Г. Лиса, В. Рева, В. Сімейко), болгарськомовних (Петро Бурлак-Волканов, Георгій Барбаров, Ілля Волков, Ніко Стоянов, Анна Терзівець), російськомовних (О. Картельян, М. Копаной, С. Льовін, Ю. Якименко), румуномовних (В. Бачинський, І. Бику, В. Капсамун, Є. Кожокару). Ця тема, що маркує ідейно-змістові координати придунайського тексту, уводиться регіональними поетами в найрізноманітніші контексти й у багатьох випадках звучить як моральний імператив, наснажений пристрасно гуманістичною естетикою: «... змити відчуття раба в душі, / І

серцем повернутись до добра» (В. Виходцев); *«Запам'ятаймо аксіому – / творити лиш добро»* (В. Рева); *«Щоб до добра ми всі тягнулись, / Як замерзлі руки до вогню»* (Г. Лиса); *«Із добротою я, як те дитя...»* [*«И с доброта да съм като дете»* (болг. – Г. Р.)] (П. Бурлак-Волканов); *«Изысканная мастерская мера / И сплав любви, и жизни, и добра...»* (Є. Томша); *«Щоб хліб був вічно, на добро, на долю»* [*«Са pâinea să fie veșnic, pentru bine, pentru destin»* (рум. – Г. Р.)] (Є. Кожокару) й под.

Кожен із придунайських митців промовисто заявив про власне авторське «Я», улюблені мотиви, індивідуальний мистецький почерк, своєрідне володіння словом та особисті світоглядно-естетичні пріоритети, «секрети поетичної творчості» (І. Франко). «Синтетичні полікультурні образні структури з інокультурними нашаруваннями, специфіка мови, атрибути ідентичності кожного етносу знайшли відгомін у загальній літературній панорамі Буджака – і минулого, й сьогодення» (Райбедюк, 2020: 205). Основу аксіології окресленого кола авторів, творчість яких визначає ідейно-естетичні виміри багатомовного літературного ландшафту придунайського краю сьогодення, сформувало повнокровне функціонування в художньому світі таких загальнолюдських тем, як добродійність, любов, милосердя, терпимість і відкритість особистого «Я» до «Іншого».

З-посеред багатьох інших (регіональних, загальнонаціональних) домінантних проблем, що структурують смислове поле авторського тексту кожного з придунайських митців слова, «вічні» питання великою мірою генерують художні смисли творів, їх духовний потенціал, вельми придатний не тільки для виховання в учнів гуманістичного світогляду, а для їх багатоаспектного використання (урочного та позакласного) в системі освіти загалом. Тому саме гуманістичний ракурс художнього світу має стати ключовим у процесі вивчення літературного краєзнавства в загальноосвітніх закладах, з огляду на важливу роль «спадщини митців-краян для забезпечення розвитку естетичного смаку, переконань, ідеалів школярів з урахуванням людино/народо/українознавчих аспектів, які культивуються на малій батьківщині» (Шуляр, 2006). Адже завданнями, що ставлять перед собою репрезентанти літературного краєзнавства, як підкреслює А. Погорелова, є «наснаження власної творчості гуманістичним і націєтворчим потенціалом, що, з одного боку, формує художній дискурс, а з другого, створює атмосферу виховного впливу на читача. Відтак уведення до навчального обігу творчості придунайських поетів у процесі вивчення літератури рідного краю є вельми придатним для досягнення дидактичної, і, водночас, виховної мети» (Погорелова, 2019: 61). Йдеться завперш про *добро* як підставову категорію гуманістичного світогляду в його найширшому значенні. Її квінтесенцію можна афористично й вельми лаконічно сформулювати словами ізмаїльського поета В. Реви: *«Людина і добро – у цьому суть, / це нам покликання найвище»* (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 100).

У ліриці придунайських поетів ідея єдності прекрасного й доброго невід'ємна від естетичного ідеалу: *«Добро людське охороня красу. / Добро заволодіє світом...»* (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 100). Апологія високих моральних особистісних якостей людини, неприйняття «моральної потворності» (Т. Шевченко) природно й послідовно переводяться ними в естетичний план, наділений потужною енергетикою добротворення. Симптоматичними з цього погляду є назви збірок, котрі звучать як морально-етична настанова читачам: *«Дзвони вічного добра»* В. Виходцева, *«Добро заволодіє світом»* В. Реви. Вельми частотні також мікроконтексти зі словом «добро» та похідні від нього, що є не тільки високоінформативною одиницею поетичного словника того чи того митця. Цей концепт формує образний світ поезії, чітко окреслює стабільний мікрокосм, передає духовну атмосферу буття ліричного героя / героїні. Наведемо найбільш влучні, на наш погляд, художні ілюстрації, що їх може використати учитель у різноманітних позаурочних заходах, скерованих у русло виховання гармонійної, високоморальної особистості учня: *«Як не стане добра і любові, / Ми будемо, як той пустоцвіт...»* (Поміж Дунаєм і Дністром,

2020: 51); «*І приходять у світ білий люди, / На цю землю і грішні, й святі, / Щоб добро було завжди і всюди...*» (Виходцев, 2019: 42); «*По вашій доброті – як не мудруйте! / Сповна вам ваші ж діти воздадуть...*» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 25).

У художньому просторі лірики придунайських поетів пульсує дух шевченківського людинолюбства і пафос християнського гуманізму – як невтихаюче бажання добра, як потреба світла, здатного здолати темряву Хаосу. Сміслоємність поняття «добро» асоціюється тут із одним з найпотужніших чинників гуманізму, що звучить як «інтуїтивне прагнення вийти з-під темної і гнітючої влади Зла» (Клочек, 2007: 300): «*Навчи прощати образи, / Навчи не робити зло...*» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 75); «*Плуг творчості, як зоряне крило, / щоб сходило добро і вмерло зло...*» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 112). Означені імператив сприймається читачем як свого роду «модулятор» (Л. Тарнашинська) високої духовності, якою запричащається кожен із митців, обираючи сенсом свого життя народження слова як сакрального дійства, його служіння добротворенню. Відтак мотивну структуру подібних текстів формують християнські заповіді, котрі у своїй сукупності визначають багатолічність субстанції добра: любов, милосердя, всепрощення: «*Нехай свята Любов, Надія, Віра / У кожній хаті щастям проростуть*» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 72); «*... любов – у святощах народу. / І я в долонях лагідно несу*» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 100). Емоційні тональності цього пафосу передає у зверненні до Творця татарбунарська поетеса Г. Лиса: «*...Благослови на СЛОВО, / Що в люди Любов несе*» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 75).

Акцентуємо увагу на такому важливому аспекті гуманістичної концепції буття, художньо реалізованого придунайськими митцями слова, як гармонійне співіснування людини та світу, що сягає корінням учення давньоукраїнського мислителя Григорія Сковороди про макро- і мікрокосм. У його мотивному розгортанні в їх ліриці спостерігаємо явне відлуння християнського гуманізму, активне залучення до сюжетики багатьох віршів біблійної образності. Так, поезія Г. Лисої оприявнює глибоку віру в християнські цінності, зумовлену факторами особистих якостей характеру й розумінням сенсу творчості, за її ж словами, як місії утверджувати «*Божих заповідей силу*». Поетеса спонукає читачів «почути» Бога, виконувати його моральні максими, зробити їх основою щоденних вчинків. Сміслову матрицю її авторського тексту визначає творчий діалог з ідеями та образами Книги Книг. Відтак наскрізна проблематика творчості (*Бог, віра, вічність, любов, добро, милосердя*) текстуалізує сенсоутворюючі світоглядні категорії, осмислені виключно на засадах християнського гуманізму. Джерелом образності татарбунарська поетеса обрала Біблію, про що декларативно заявила у вірші «*Моє свято*»: «*В ній кожен вірш уроком доброти / Вчить мудрості і віри, і Любові...*» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 78).

Гуманістичний потенціал визначає джерело художності й віршів ізмаїльської поетеси Т. Кібкало – відомої в придунайському краї широкому загалу. Для неї «чужого болю не буває», адже від його сприйняття її «душа / болить і плаче». Як відомо, В. Сухомлинський у своїх підставових ідеях гуманістичної педагогіки якраз акцентував увагу вчителя на вихованні в учнів здатності переживати весь діапазон емоцій від співчуття і співпереживання чужому лиху. На думку педагога, гуманістичне виховання «сягає свого вінця, коли у дитини розвивається здатність страждати й переживати за іншу людину» (Скрипник, 2009: 272). Аналізуючи творчий доробок Т. Кібкало, І. Усатенко з цього приводу зауважує, що душевне тепло й милосердя формують енергетичне поле її тексту, «співмірне з високою духовністю, яка зумовлює гуманістичну концепцію, визначає сутність естетичного ідеалу авторки» (Усатенко, 2019: 140). Як і для Г. Лисої, для неї *добро* є найвищою, абсолютною і непроминальною вселюдською вартістю, котра наповнює життя людини повноцінним сенсом. Різноманітні мікросюжети цього гуманістичного концепту в ліриці поетеси репрезентовані широким спектром образних окреслень: «вода святого джерела», «милість Божа», «Великодній передзвін» (що «наповнює любов'ю душі»),

«Божий дар» і под. Співвіднесені з основами християнської моралі, подібні поетичні тексти наділені потужною гуманістичною енергетикою, здатною впливати на формування не тільки світоглядних взорувань учнів, але і їх етичних пріоритетів. Важливим імпульсом творчості Т. Кібкало, сказати б, універсальною художньою темою, є реакція душевного болю на будь-які прояви неадаптації життя. «Сію зерна добра і любові» – ці слова як самоокреслення можна вважати особистісним і мистецьким кредо поетеси, яка вибудовує глибоко ліричний діалог із читачем на основі гуманістичних принципів: «З моїх страждань народяться пісні. / Веселі чи сумні не знаю. / Цвісти в них будуть квіти весняні / На березі блакитного Дунаю» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 75).

Придунайські митці слова засвоюють і продуктивно розгортають у своїх ліричних рефлексіях Шевченкові гуманістичні імперативи, висловлені у «Псалмах Давидових»: «Діла добрих обновляться, / Діла злих загинуть» (Шевченко, 1984: 295). Так, кілійський поет В. Виходцев, як і його великий попередник, апологетизуючи моральні підстави людського життя, уводить свої роздуми про вічне й проминальне до авторської гіпотези буття, заснованої на ідеях гуманізму: «Нема в нас вічного житла, / Все тимчасове піде з нами. / Лише залишаться з синами / Всі наші добрі діла» (Виходцев, 2019: 55). В. Рева, віддаючи данину добродіянням як важливій етичній якості духовно багатой особистості, художньо переосмислює відомий сюжет біблійної притчі про Сіяча, закликаючи повсякчас засівати «ниву добром». Подібні гуманістичні настанови утворює і Г. Лиса, висловлюючи віру в те, що «людина віддачить добром між людьми» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 80).

Ще однією важливою темою творчості поетів придунайського регіону є толерантність, що втілюється у текстах розмаїтим спектром мотивів (мир, щастя, любов тощо), котрі мають реальний вихід в освітній простір. Виховання в учнів такої якості гуманістичного світогляду спирається на достеменне розуміння сутності цієї підставової складової гуманізму. Учителю варто звернутись до відомої «Декларації принципів толерантності», в якій потрактовано її ідейно-змістові координати: «Толерантність означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті» (Декларація принципів толерантності, 1995). Ізмаїльський пісняр М. Василюк художньо увиразнює етичну сутність толерантності як основи гуманізму в картині гармонійного буття мешканців поліетнічного краю: «Хто б ти не був, приїдь чи прийди... / Сядем поруч, забудем жалі, / Хліб та сіль на гостиннім столі, / Та ще мир, щоб могли заспівати, / Що не марно живем на землі» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 19). Кілійський поет В. Сімейко висловлює подібне розуміння толерантності як основи життя людської спільноти: «Жили щоб в дружбі всі народи світу, / Щоб їх серця обходила журба» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 122). Індивідуальне бачення миролюбного співжиття людей прочитується й у віршах Т. Кібкало: «Бажаю здоров'я і миру, й врожаю, / щасливої долі у рідному краї» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 63).

Цікавими й вельми придатними у справі виховання толерантності є вірші, в яких прочитуються регіональні реалії, поетизуються ландшафти «малої» Батьківщини. Інтерес до історії своїх предків і сучасників, відчуття власного «дому буття» суттєво підвищує рівень мотивації школяра в навчальній діяльності з предмета «Українська література». При цьому незаперечно вагомим видається виховний аспект ресурсів літературного краєзнавства. Для потвердження можна навести чимало відповідних поетичних ілюстрацій. Так, Г. Лиса в «Пісні про Татарбунари» висловлює мрію, що сприймається як заповіт нащадкам: «Хай на прекрасній Україні вільній / Татарбунари в злагоді живуть» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 72). «Дзвонами вічного добра» відкривається читачеві краса наддунайського міста Кілія у вірші В. Виходцева. Для В. Реви Дунай – то «спраглим золота

криниця, / вірець любові і добра» (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 101). В подібних емоційно-сміслових тональностях зринає в його вірші «Гімн Ізмаїлу» рідне місто, котре надихає читача на високі помисли й добродійність: «*Тобі ми присяглися достеменно, / як лицарю звитяги і добра»* (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 94).

Залучаючи елементи літературного краєзнавства до виховання в учнів толерантності засобами художнього слова поетів-краян, як, власне, й іншими педагогічними ресурсами, принципово важливо не корелювати універсальні й національні (етнічні) цінності гуманізму, а навпаки, взаємодіяти з ними. Як підкреслює І. Бех, такий підхід передбачає «різноманітність і багатогранність культурно-гуманістичних позицій, які мають тенденцію взаємодоповнювати одна одну. Саме від накопиченого людством досвіду з реалізації транскультурних норм суспільного життя: співробітництва, доброзичливості, чесності, лояльності і терпимості до інших, дотримання закону – і залежить рівень розвитку гуманістичного світогляду (Бех, 1997). Теоретичні роздуми про толерантність авторитетного вченого демонструють численні поетичні рядки придунайських митців слова. Для потвердження наведемо одну з багатьох можливих художніх ілюстрацій – фрагмент «Пісні» М. Василюка: «*Бувайте, люди! / Хай радість буде / Між вами [...] / В житті мириться – / Живіть на світі / Братами»* (Поміж Дунаєм і Дністром, 2020: 27). Цитовані рядки можна сприйняти як узагальнюючий, образно окреслений постулат гуманістичної педагогіки.

Висновки. Підсумовуючи, констатуємо, що творчість придунайських поетів, як органічна частина літературного краєзнавства загалом, наділена потужним енергетичним потенціалом виховання учнів на засадах гуманізму. Сміслові поля їх лірики, структуровані стрижневими концептами «добро» й толерантність» вельми придатні для тематичних моделей уроків і позакласних заходів, що сприяють гуманізації освітнього процесу, формують основи гуманістичного світогляду школярів, закладають фундамент високоморальної і свідомої особистості. Ресурси літературного краєзнавства гуманістичного змісту, скеровані на особистісно зорієнтоване навчання, можуть бути методично адаптовані й активно залучені до розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення засобів формування основ толерантності як важливого чинника гуманізації освіти.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 124-129.

Бондар Г. Сутність та структура формування гуманістичного світогляду майбутнього учителя у процесі вивчення філологічних дисциплін. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. Вип. 40. С. 78-84.

Виходцев В.П. Музика серця : Вибрані твори / Упор. Г.Б. Райбедюк; літ. ред. О.Ф. Томчук. Ізмаїл : Ірбіс, 2019. 136 с.

Декларація принципів толерантності. 1995. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>

Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень.. Київ: Юрінком Інтер., 2008. 1040 с.

Кічук Н.В. Становлення і розвиток особистісно-професійного іміджу педагога у вимірах сучасності. Наука і освіта українського Придунав'я : виміри, виклики, перспективи: колективна монографія укр. та англ. мовами / За ред. Я. Кічука; відп. ред. Л. Циганенко. Ізмаїл : РВВ ІДГУ – СМІЛ, 2020. С. 247-253.

Клочек Г.Д. *Зі студій про літературну освіту* : Збірник статей та матеріалів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 192 с.

Клочек Г.Д. Королева мистецтв – на задвірках освіти. *Слово Просвіти: Всеукраїнський культурологічний тижневик*. 2010. URL: <http://slovoprosvity.org/2010/01/21/koroleva-mystetstv-na-zadvirkakh-osv/>

Клочек Г.Д.. *Енергія художнього слова*: збірник статей. Кіровоград : Редакційно-видавничий відділ Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, 2007. 448 с.

Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошино. Київ : Ленвіт. 2002. 344 с.

Погорелова А.Д. Виховний потенціал уроків літератури рідного краю (на матеріалі творчості митців Придунав'я). *Філологічні діалоги* : збірник наукових праць. Ізмаїл : РВВ, 2019. Вип. 6. С. 58-68.

Поміж Дунаєм і Дністром. Серія «Поезія Буджака». Вип. 1. / упор. Райбедюк Г. Б. Ізмаїл : Ірбіс, 2020. 140 с.

Райбедюк Г.Б. Вивчення літератури рідного краю в системі особистісно зорієнтованого навчання (на матеріалі творчості поетів Придунав'я). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія : Педагогічні науки*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. Вип. 48. С. 183-191.

Райбедюк Г.Б. Грані художнього буття лірики поетів Буджака : особистісний та загальнокультурний контексти. *Буджацький фронт у дзеркалі сучасної гуманітаристики* : Збірник наукових праць. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. С. 203-235.

Райбедюк Г.Б. Системний підхід до використання джерел літературного краєзнавства в умовах кризи сучасної літературної освіти в Україні. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія : Педагогічні науки*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2020. Вип. 49. С. 112-120.

Скрипник Н.І. Педагогіка гуманізму В.О. Сухомлинського. *Педагогічні науки* : Збірник наукових праць. 2009. № 53. С. 270-273.

Слижук О. Літературне краєзнавство Запоріжжя в системі шкільної літературної освіти. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 2. С. 29-31.

Стус В. С. Твори : у 4 т. 6 кн. Львів : Просвіта, 1997. Т. 6. (додатковий). Кн. 1 : Листи до рідних. 495 с.

Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1974. Т. 4. 460 с.

Технологія гуманістичної педагогіки. URL: <https://tues.ru/uk/tehnologiya-gumanisticheskoi-pedagogiki-gazrobotana-referat/>

Усатенко І.В. Гуманістична змістовність лірики Таміли Кібкало. *НАУКА. ОСВІТА. МОЛОДЬ : матеріали Дванадцятій Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих науковців*. Умань : Візаві, 2019. Ч. 2. С. 139-142.

Фасоля А.М. Уроки літератури рідного краю в системі особистісно зорієнтованого навчання. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. № 5. С. 24-28.

Шевченко Т.Г. Твори : в 5 т. Київ : Дніпро, 1984. Т. 1. 351 с.

Шуляр В.І. Теоретико-методичні засади уроків літератури рідного краю. *Українська література в загальноосвітній школі : науково-методичний журнал*. 2006. №7. С. 21-24. URL: <https://ukrlit.net/article1/1944.html>.

REFERENCES

Bekh I.D. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti. [Spiritual values in the development of personality]. *Pedahohika i psykhohihiia*. № 1. P. 124-129. [in Ukrainian].

Bondar H. (2012). Sutnist ta struktura formuvannia humanistichnoho svitohliadu maibutnoho uchytelia u protsesi vyvchennia filolohichnykh dystsyplin. [The essence and structure of the formation of the humanistic worldview of the future teacher in the process of studying

philological disciplines]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*. Vyp. 40. P. 78-84. [in Ukrainian].

Deklaratsiia pryntsyypiv tolerantnosti. [Declaration of Principles of Tolerance]. (1995). [in Ukrainian]. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>

Entsyklopediia osvity. [Encyclopedia of Education] / hol. red. V. H. Kremen. (2008). Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p. [in Ukrainian].

Fasolia A.M. (2011). Uroky literatury ridnoho kraiu v systemi osobystisno zorientovanoho navchannia. [Native literature lessons in the system of personal-oriented training]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*. № 5. P. 24-28. [in Ukrainian].

Kichuk N.V. (2020). Stanovlennia i rozvytok osobystisno-profesiinoho imidzhu pedahoha u vymirakh suchasnosti. [Formation and development of personal and professional image of a teacher in the dimensions of modernity]. *Nauka i osvita ukrainskoho Prydunav'ia: vymiry, vyklyky, perspektyvy: kolektyvna monohrafiia ukr. ta anh. movamy / Za red. Ya. Kichuka; vidp. red. L. Tsyhanenko*. Izmail: RVV IDHU–SMYL. S. 247-253. [in Ukrainian].

Klochek H.D. (2007). *Enerhiia khudozhnoho slova*. [Encyclopedia of Education] : zbirnyk statei. Kirovohrad: Redaktsiino-vydavnychi viddil Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. 448 p. [in Ukrainian].

Klochek H.D. (2010). Koroleva mystetstv – na zadvirkakh osvity. [Queen of Arts – in the backyard of education]. *Slovo Prosvity : Vseukrainskyi kulturolohichni tyzhnevnyk*. [in Ukrainian]. URL: <http://slovoprosvity.org/2010/01/21/koroleva-mystetstv-na-zadvirkakh-osv/>

Klochek H.D. (2013). *Zi studii pro literaturnu osvitu* [From studios on literary education: a collection of articles and materials] : Zbirnyk statei ta materialiv. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan. 192 p. [in Ukrainian].

Naukovi osnovy metodyky literatury : navchalno-metodychnyi posibnyk. [Scientific bases of literature methodology: educational and methodical manual] / za red. N.Y. Voloshynoi (2002). Kyiv: Lenvit. 344 p. [in Ukrainian].

Pohorielova A.D. (2019). Vykhovnyi potentsial urokiv literatury ridnoho kraiu (na materiali tvorchosti myttsiv Prydunav'ia). [Educational potential of literature lessons of the native land (based on the work of artists of the Danube region)]. *Filolohichni dialohy* : zbirnyk naukovykh prats. Izmail : RVV. Vyp. 6. P. 58-68. [in Ukrainian].

Pomizh Dunaiem i Dnistrom (2020). [Between the Danube and the Dniester]. Seriiia «Poeziia Budzhaka». Vyp. 1. / upor. Raibediuk H.B. Izmail : Irbis. 140 p. [in Ukrainian].

Raibediuk H.B. (2020). Hrani khudozhnoho buttia liryky poetiv Budzhaka : osobystisnyi ta zahalnokulturnyi konteksty. [The facets of the artistic life of the poetry of Budjak poets: personal and general cultural contexts]. *Budzhatskyi frontyr u dzerkali sutsasnoi humanitarystyky* : Zbirnyk naukovykh prats. Izmail : RVV IDHU. P. 203-235. [in Ukrainian].

Raibediuk H.B. (2020). Systemnyi pidkhid do vykorystannia dzherel literaturnoho kraieznavstva v umovakh kryzy suchasnoi literaturnoi osvity v Ukraini. [A systematic approach to the use of sources of literary local lore in the crisis of modern literary education in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. Seriiia : Pedahohichni nauky*. Izmail : RVV IDHU. Vyp. 49. P. 112-120. [in Ukrainian].

Raibediuk H.B. (2020). Vyvchennia literatury ridnoho kraiu v systemi osobystisno zorientovanoho navchannia (na materiali tvorchosti poetiv Prydunav'ia). [Study of literature of the native land in the system of personally oriented training (based on the work of poets of the Danube region)]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu. Seriiia : Pedahohichni nauky*. Izmail : RVV IDHU. Vyp. 48. P. 183-191. [in Ukrainian].

Shevchenko T.H. (1984). *Tvory*. [Works] : v 5 t. Kyiv : Dnipro. T. 1. 351 p. [in Ukrainian].

Shuliar V.I. (2006). Teoretyko-metodychni zasady urokiv literatury ridnoho kraiu [Theoretical and methodological foundations of the lessons of literature of the native region]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*. № 7. P. 21-24. [in Ukrainian]. URL: <https://ukrlit.net/article1/1944.html>

Skrypnyk N. I. (2009). Pedagogika humanizmu V. O. Sukhomlynskoho. [Pedagogy of V.O. Sukhomlinsky's humanism]. *Pedahohichni nauky : Zbirnyk naukovykh prats.* № 53. P. 27-273. [in Ukrainian].

Slyzhuk O. (2010). Literaturne kraieznavstvo Zaporizhzhia v systemi shkilnoi literaturnoi osvity. [Literary local lore of Zaporozhye in the system of school literary education]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli.* № 2. P. 29-31. [in Ukrainian].

Stus V.S. (1997). *Tvory. B Works* : u 4 t. 6 kn. Lviv : Prosvita. T. 6. (dodatkovyi). Kn. 1 : Lysty do ridnykh. 495 p. [in Ukrainian].

Sukhomlynskyi V.O. (1974). *Vybrani tvory.* [Selected Works] : v 5 t. Kyiv : Radianska shkola. T. 4. 460 p. [in Ukrainian].

Tekhnolohiia humanistychnoi pedahohiky. [Technology of humanistic pedagogy]. [in Ukrainian]. URL: <https://tues.ru/uk/tehnologiya-gumanisticheskoi-pedagogiki-razrobotana-referat/>

Usatenko I.V. (2019). Humanistychna zmistovnist liryky Tamily Kibkalo. [The humanistic content of Tamila Kibkalo's lyrics]. *NAUKA. OSVITA. MOLOD : materialy Dvanadtsiatoi Vseukrainskoi naukovoї konferentsii studentiv ta molodykh naukovtsiv.* Uman : Vizavi. Ch. 2. P. 139-142. [in Ukrainian].

Vykhodtsev V.P. (2019). *Muzyka sertsia : Vybrani tvory.* [Heart Music: Selected Works] / Upor. H. B. Raibediuk; lit. Red. O. F. Tomchuk. Izmail : Irbis. 136 p. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано роль літературного краєзнавства в гуманізації сучасної літературної освіти як фундаментального принципу її реформування, узагальнено найвідоміші характеристики науково-методичних концепцій гуманістичної педагогіки (насамперед, педагогічних ідей В. Сухомлинського). Її практичне втілення в літературній освіті конкретизовано на прикладі сприйняття й осмислення учнями загальноосвітніх закладів надбань регіональної літератури загалом і творчого доробку поетів Придунав'я зокрібно. Виявлено методичні ресурси впливу літератури рідного краю на гуманістичний світогляд сучасного учня-читача, інтенційований на особистісно зорієнтоване навчання, з'ясовано їх роль у формуванні духовно багатой, гармонійно розвиненої, національно свідомої особистості, у плеканні її високих морально-етичних пріоритетів, ціннісних ідеалів та естетичних потреб. Теоретичні засновки гуманістичної педагогіки продемонстровано на прикладі введення до навчально-виховного процесу творчого доробку чільних представників поетичного ландшафту полікультурного придунайського краю. Основну увагу зосереджено на формуванні в учнів таких якісних характеристик гуманістичного світогляду, як толерантність і доброта, які в поліетнічному просторі мають концептуально буттєве значення. Основним об'єктом дослідження обрано тексти українськомовних поетів (М. Василюка, В. Виходцева, Т. Кібкало, Г. Лисої, В. Реви, В. Сімейка), джерело художності яких визначає гуманістичний потенціал тексту. Автором статті окреслено магістральні напрями подальшої науково-методичної роботи у сфері фахового вивчення літератури Придунав'я та її методичної адаптації в руслі новітніх освітніх потреб гуманістичної педагогіки.

Ключові слова: гуманістична педагогіка, гуманізація освіти, особистість, В. Сухомлинський, добро, толерантність, духовні цінності, регіональна література, краєзнавство, поети Придунав'я, авторський текст.